

Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab.
Filosofiske Meddelelser **II**, 4.

ARISTOTELES' KRITIK
AF PLATONS
STATSTHEORIER

AF

HANS RÆDER

KØBENHAVN

I KOMMISSION HOS EJNAR MUNKSGAARD

1947

Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskabs Publikationer i 8vo:

**Oversigt over Selskabets Virksomhed,
Historisk-filologiske Meddelelser,
Arkæologisk-kunsthistoriske Meddelelser,
Filosofiske Meddelelser,
Matematisk-fysiske Meddelelser,
Biologiske Meddelelser.**

Selskabet udgiver desuden efter Behov i 4to Skrifter med samme Underinddeling som i Meddelelser.

Selskabets Adresse: Dantes Plads 35, København V.

Selskabets Kommissionær: *Ejnar Munksgaard*, Nørregade 6,
København K.

Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab.

Filosofiske Meddelelser **II**, 4.

ARISTOTELES' KRITIK
AF PLATONS
STATSTHEORIER

AF

HANS RÆDER

KØBENHAVN

I KOMMISSION HOS EJNAR MUNKSGAARD

1947

Printed in Denmark
Bianco Lunos Bogtrykkeri

I

Der er flere Omstændigheder, som er Skyld i, at der til alle Tider har hersket Tvivl om den rette Forstaaelse af de Lærdomme, som PLATON fremsætter i sine filosofiske Dialoger. For det første er det en Følge af den dialogiske Form, der overalt anvendes, at det er vanskeligt med Sikkerhed at afgøre, hvad der er Forfatterens egen Mening — det er ikke altid, man kan stole paa, at PLATON taler gennem SOKRATES og kun igennem ham —; dernæst maa man regne med, at PLATON i Løbet af de mange Aar, han virkede, paa adskillige Punkter har ændret sine Anskuelser, saa at det ikke er muligt, hvad man i tidligere Tid bestræbte sig for, at sammenstille hans Lærdomme til et filosofisk System. Allerede for hans nærmeste Disciple har disse Vanskeligheder gjort sig gældende, selv om de ikke har følt dem. Og hertil kommer for deres Vedkommende endnu et Forhold, nemlig at de ikke alene var bekendt med deres Lærers Anskuelser gennem hans Skrifter, men ogsaa ved hans mundtlige Undervisning, som vi kun gennem deres Vidnesbyrd er i Stand til at danne os en Forestilling om.

Heri har vi Grunden til, at det har været saa stærkt omstridt, hvorvidt PLATONS største Discipel, ARISTOTELES, har forstaaet sin Lærer rigtigt eller ikke. Den Fremstilling, ARISTOTELES giver af PLATONS Idélære, er nemlig vanskelig

at forene med Dialogernes Indhold, hvorfor vi maa antage, at den for en stor Del er baseret paa mundtlige Udtalelser. Anderledes forholder det sig med den Fremstilling og Kritik, som ARISTOTELES i sin *Statslære* giver af PLATONS Stats-theorier, som de udvikles i *Staten* og *Lovene*. Her synes der slet ikke at være taget Hensyn til mundtlige Udtalelser af PLATON, men udelukkende til den skriftlige Fremstilling, som vi træffer i Dialogerne. Vi er derfor her i det heldige Tilfælde selv at kunne kontrollere ARISTOTELES' Referat og Kritik af hans Lærers Theorier og danne os et Skøn over Referatets Korrekthed og over Kritikens Loyalitet. Men mærkeligt nok er der om dette Spørgsmaal i moderne Tid blevet fremsat yderst afvigende Meninger. Saaledes udtaler ONCKEN sig i særdeles anerkendende Vendinger om ARISTOTELES' riddelige Polemik imod PLATON, medens paa den anden Side BORNEMANN betegner ARISTOTELES' Kritik som baseret paa lutter Misforstaaelser og baade overfladisk og unøjagtig¹. Hvorledes det forholder sig hermed, skal blive undersøgt i det følgende.

¹ W. ONCKEN, *Die Staatslehre des Aristoteles* (Leipzig 1870-75) I, S. 152: »Wir werden sehen, dass die Polemik, die Aristoteles gegen seinen Meister Platon führte, die ritterlichste und ehrenwertheste ist, die sich nur denken lässt.« — Derimod E. BORNEMANN, *Aristoteles' Urteil über Platons politische Theorie* (*Philologus* 79, 1924, S. 70-111. 113-158. 234-257). Det hedder her S. 158: »Nirgends finden wir einen ernsthaften Versuch des Aristoteles, sich in die Gedankenwelt Platons hineinzufühlen. Was die grossen Leitgedanken der Politeia betrifft, so hat er sie theils überhaupt nicht erwähnt . . . , theils hat er sie einseitig und oberflächlich ausgelegt oder gar mehr oder weniger missverstanden und missdeutet. . . . Er wirft Platon Mangel an logischer Schärfe vor, erlaubt sich aber selbst des öfteren Trugschlüsse und sophistische Spielereien von höchst bedenklicher Art.« — Og S. 251: »Überall tritt uns eine z. T. masslose Oberflächlichkeit und Ungenauigkeit entgegen.« — Allerede U. v. WILAMOWITZ-MOELLENDORFF, *Aristoteles und Athen* I, S. 332²⁸ karakteriserer forøvrigt ARISTOTELES' Kritik af PLATONS *Love* som flygtig og overfladisk.

Først gælder det om at fremstille og belyse det Grundprincip for Organisationen af en Stat, som PLATON gaar ud fra i sin Dialog *Staten*. Det er kort sagt Princippet om Arbejdets Deling. Ganske modsat Forholdene i Athen, hvor enhver Borger, uanset hans sociale Stilling og Næringsvej, var forpligtet til at gøre personlig Krigstjeneste og berettiget til ved sin Stemmeafgivning at øve Indflydelse paa Statens Politik, kræver PLATON, at der skal være en skarp Adskillelse mellem Stænderne, saaledes at de næringsdrirende Borgere hverken maa beskæftige sig med Politik eller have militære Forpligtelser; men Statens Styrelse og Krigsvæsenet skal være betroet to indbyrdes adskilte Stænder, der sammenfattes under Navn af »Vogtere«, af hvilke Krigerne heller ikke maa blande sig i Spørgsmaal vedrørende Statsstyrelsen, der alene skal afgøres af den herskende Stand, hvis Medlemmer er blevet forberedt til deres Gerning gennem en Undervisning, der har ledet dem frem til den højeste filosofiske Erkendelse. Men fælles for disse to Stænder er paa den anden Side, at de skal holde sig helt udenfor Næringslivet og, bortset fra den beskedne Løn, der skal ydes dem for deres Tjeneste, ikke maa have den ringeste økonomiske Interesse, hvoraf følger, at de ikke maa have Privatejendom eller privat Husholdning, men ikke alene skal leve i Ejendomsfællesskab, men ogsaa være fælles om Hustruer og Børn, idet Øvrigheden skal regulere Forbindelserne mellem Mænd og Kvinder paa en saadan Maade, at der sikres det bedst mulige Afkom.

Idet nu ARISTOTELES (i 2den Bog af sin *Statslære*) skal til at kritisere den af PLATON foreslaaede Statsordning, viser han strax, at han slet ikke har opfattet den til Grundliggende Tanke, Arbejdets Deling. I Stedet fæstner han sig ved det mest iøjnefaldende ydre Træk, Kravet om Fælles-

skab med Hensyn til Ejendom og Kvinder og Børn. Som Udgangspunkt for sin Kritik opstiller han den Sætning, at alle Statsborgere nødvendigvis enten maa have Del i Alt eller i Intet eller blot i Noget. Men da et Statssamfund dog i ethvert Fald nødvendigvis maa forudsætte et vist Fællesskab, om ikke i andre Henseender, saa dog i det mindste med Hensyn til Stedet, bliver Spørgsmaalet blot, hvor vidt Fællesskabet bør strække sig. Er det at anbefale, som SOKRATES kræver i PLATONS *Stat*, at Hustruer, Børn og Ejendom skal være fælles? (1260 b 36 ff.)

Ikke med eet Ord nævner ARISTOTELES her, at denne Fordring om Fællesskab kun stilles for »Vogternes« Vedkommende, og han fremhæver endogsaa de Vanskeligheder, som det vil medføre, at Alle er fælles om Kvinderne (1261 a 10). I PLATONS *Stat* (423 B ff.) motiverer SOKRATES det nævnte Fællesskab dermed, at det beforder Statens Enhed; men denne Motivering duer efter ARISTOTELES' Mening ikke. Han indvender (1261 a 16 ff.), at Staten efter sin Natur ikke er en Enhed, men en Flerhed; tænker vi os, at en Stat mere og mere udvikler sig til at blive en Enhed, bliver den efterhaanden først et Hus eller en Familie og derefter et enkelt Individ; men dette ophæver Statens Begreb.

At dette er en ganske overfladisk Betragtning, som grunder sig paa, at ARISTOTELES har forvexlet to Betydninger af Ordet »Enhed«, har allerede PROKLOS¹ fastslaaet; der er Forskel paa Enhed eller Individ som Del af en Flerhed, og saa den Enhed, som holder Flerheden sammen. Naar ARISTOTELES hævder, at den Forskel, der er mellem Menneskene, umuliggør Enheden, og at en Stat i højere Grad er sig selv nok end et Hus, og endnu mere end et enkelt

¹ PROKLOS, *In Platonis Rem publicam* II, S. 361 f. Kroll.

Individ, og det netop, fordi den ikke saa meget er en Enhed, saa viser det klart nok, at han har taget Ordet »Enhed« i en Betydning, der ikke stemmer med PLATONS Tankegang.

ARISTOTELES gaar videre (1261 b 16 ff.) med at kritisere den platoniske SOKRATES' Fordring, at der skal være Fællesskab i Staten paa den Maade, at Alle siger »mit« og »ikke mit« om de samme Ting. Han betoner Tvetydigheden af Ordet »Alle«: dersom Meningen er den, at alle Mennesker skal betragte alle Ting som deres Privatejendom, er det let at se, at det ikke fører til Enighed, men til Strid; anderledes, hvis Meningen er, at Alle skal være fælles om Alt; men dette er umuligt.

Fremdeles indvender ARISTOTELES, at hvad Mennesker er fælles om, anvender de mindre Omhu paa (1261 b 33), og at Fællesskab med Hensyn til Børn vanskelig lader sig gennemføre, da man let af den ydre Lighed kan slutte sig til, hvem der er Forældre til Børnene (1262 a 16 ff.). Heller ikke her tages der noget som helst Hensyn til, at Ordningen i PLATONS *Stat* kun er tænkt indført for Vogternes Vedkommende.

Saa meget desto mere mærkeligt er det, at ARISTOTELES lidt efter, da han kommer til specielt at tale om det af PLATON krævede Fællesskab med Hensyn til Hustruer og Børn, alligevel røber, at det ikke er undgaaet hans Opmærksomhed, at det kun er de højere Stænder, de, der sammenfattes under Navn af Vogtere, hos hvem denne Reform kræves indført. Han siger nemlig (1262 a 40 ff.), at det vilde forekomme ham mere gavnligt, om den blev indført hos Bønderne, hvilket han motiverer med, at hos de Mennesker, hvor et saadant Fællesskab hersker, bliver Venskabet mere »udvandet«, og Sammenholdet rin-

gere, hvorfor Undersaatterne bliver mere villige til at lystre og mindre tilbøjelige til at gøre Revolution.

Ganske paa samme Maade bærer ARISTOTELES sig ad, da han strax efter (1262 b 37 ff.) gaar over til at behandle PLATONS Fordring om Ejendomsfællesskab. Ogsaa dette forkaster han ud fra den Betragtning, at det er bedst, at Enhver arbejder for sig selv med sine egne Midler, men hjælper sine Venner, naar der er Grund dertil; thi dette fremelsker værdifulde Dyder. Heller ikke her giver han nogen Antydning af, at det alene er Vogterne, som efter PLATONS Samfundsordning skal leve i Ejendomsfællesskab. En Stat saa vel som et Hus skal nok paa en vis Maade være en Enhed, siger han (1263 b 31 ff.), men ikke paa enhver Maade. Thi Staten bliver ringere ved i altfor høj Grad at blive en Enhed; i saa Fald er det, som om man vilde gøre en Harmoni til en enkelt Tone eller en Rhythme til en enkelt Fod. Vi træffer her den samme Misforstaaelse af Ordet »Enhed«, som før blev omtalt.

Det gaar nu ARISTOTELES akkurat paa samme Maade overfor Spørgsmaalet om Ejendomsfællesskab, som det gik ham, da Talen var om Kvindefællesskab, idet han ogsaa her røber en Usikkerhed i Forstaaelsen af, hvad der er PLATONS Mening. Han bemærker (1263 b 20 ff.), at de, der anbefaler Ejendomsfællesskab, til Støtte for en saadan Anskuelse anfører, at man ved denne Ordning slipper for Processer vedrørende Kontrakter, for Domfældelser for falsk Edsaflæggelse og for Forsøg paa ved Smiger at opnaa Rigmænds Gunst. Ganske vist afviser han denne Betragtning, men den giver dog overhovedet kun Mening under Forudsætning af, at Ejendomsfællesskab er indført for alle Stænders Vedkommende. Men alligevel siger han (1264 a 11 ff.), at det er uvist, om Fællesskab med Hensyn til

Ejendom saa vel som med Hensyn til Kvinder og Børn ogsaa skal bestaa indenfor Bondestanden, og det til Trods for, at PLATON virkelig har udtalt tydeligt nok, at han udelukkende har Vogternes Forhold for Øje.

I sin højst interessante Bog om Socialismen i Oldtiden gør PÖHLMANN sig megen Umage for at vise, at PLATON i sin *Stat* ved sine sociale Reformforslag ikke udelukkende tager Sigte paa de to højere Stænder (»Vogterne«), men ogsaa kræver, at den næringsdrivende Stands økonomiske Liv skal underkastes strenge Restriktioner, og han polemiserer skarpt mod andre Forfattere, f. Ex. ZELLER og GOMPERZ, som har hævdet, at PLATON aldeles ikke interesserede sig for denne Stands Forhold eller rent ud havde glemt at træffe Bestemmelser herom og overlod Erhvervs-livets Mennesker ganske til sig selv¹. Heri har PÖHLMANN utvivlsomt Ret. Een Ting er, at PLATON i sin *Stat* undlader at give detaillerede Regler for, hvorledes Samfundslivet skal organiseres, og overlader det til Ledernes Indsigt at træffe de fornødne socialpolitiske Anordninger; dette betyder ikke, at det er ham ligegyldigt, hvorledes Næringslivet og de næringsdrivende Borgeres Livsførelse indrettes. Og naar PLATON særlig betoner, at det er Vogternes Opgave at hindre, at Rigdom og Fattigdom faar Indpas i Staten (421 E—422 A), saa kan det ikke være ham ligegyldigt, hvordan Hovedmassen af Borgerne indretter deres økonomiske Forhold. Men han stoler paa, at Statens Ledere selv er i Stand til at træffe de fornødne Foranstaltninger i denne Henseende uden dog at paatvinge de næringsdrivende Borgere den samme kommunistiske Livsordning, som de selv lever under.

¹ R. v. PÖHLMANN, *Geschichte der sozialen Frage und des Sozialismus in der antiken Welt*, 2. Aufl. (München 1912), II, S. 32 ff.

Følgen heraf bliver, at PÖHLMANN kommer til at betragte ARISTOTELES' Misforstaaelse i et forholdsvis mildt Lys, idet han udtaler, at ARISTOTELES »ikke ganske rigtigt« har forstaaet PLATONS Standpunkt, naar han mener, at PLATON har ladet det staa hen som fuldstændig uafgjort, om det skal tillades den næringsdrivende Stand at besidde Privatejendom eller ikke. Selv mener han, at PLATONS Fremstilling skal forstaaes saaledes, at han kun i et vist Omfang har villet tillade Privatejendom for den næringsdrivende Stand, og at Spørgsmaalet for ham kun er, i hvilket Omfang Privatejendom skal tillades ved Siden af en kommunistisk Samfundsordning, der af ham opfattes som den ideale¹. Men herimod er der med Rette blevet indvendt, at ARISTOTELES røber den samme Usikkerhed i Forstaaelsen af PLATONS Standpunkt med Hensyn til Kvindefællesskab, som PLATON notorisk kun kræver for Vogternes Vedkommende².

Den Uklarhed, vi finder hos ARISTOTELES overfor dette Spørgsmaal, har imidlertid haft Følger for Eftertidens Forstaaelse af PLATONS Statstheorier. I sit Referat af disse udvikler ZELLER ganske vist fuldstændig korrekt, at det kun er de to højere Stænder, hvem det skal være forbudt at drive Landbrug og Haandværk og at besidde Privatejendom, medens Folkets Hovedmasse skal indrette sit Liv paa sædvanlig Maade³. Men hvor han gaar over til at omtale den Maade, hvorpaa PLATON kræver, at Øvrigheden skal regulere Børneavlen, kan man ikke se, om det er hans Mening, at disse Bestemmelser gælder hele Befolkningen eller blot de to højere Stænder⁴. Hvor han

¹ Smstds. S. 100.

² BORNEMANN i *Philologus* 79, S. 119.

³ E. ZELLER, *Die Philosophie der Griechen* II 1⁴, S. 902 og 906 (Leipzig 1889).

⁴ Smstds. S. 908 f.

derimod giver sig til at referere ARISTOTELES' Kritik af PLATONS Fordringer, følger han ARISTOTELES og paastaar uden Indskrænkning, at PLATON i Modsætning til ARISTOTELES i sin *Stat* havde krævet Indførelse af Kvinde-, Børne- og Ejendomsfællesskab¹. Og Misforstaaelsen breder sig videre: ONCKEN erklærer rent ud, at PLATON ophæver den Enkeltes Ejendomsret saa vel som Familien og den særlige Husstand², hvormed hænger sammen, at han udleder hele PLATONS Statsordning af den Hovedtanke, at der i Staten bør gennemføres ubetinget Enhed og Lighed mellem Borgerne³, og det til Trods for, at Stænderdelingen netop er baseret paa en principiel Ulighed mellem Borgerne. ONCKEN har altsaa misforstaaet PLATONS Tankegang endnu grundigere end ARISTOTELES.

Til Trods for alle Omsvøb og til Trods for, at han regner med begge Muligheder, at Fællesskabet skal gælde for alle Borgere, og at det skal være indskrænket til Vogterne (1264 a 17 ff.), er ARISTOTELES dog klar over, at PLATONS Vogtere skal leve under andre Vilkaar end den øvrige Befolkning. Men netop heri finder han et Udgangspunkt for sin Kritik. PLATON havde i sin *Stat* (422 E ff.) krævet, at Vogterne skulde tage Vare paa, at Staten blev en Enhed, og hævdede, at andre Stater, som led af indre Splid mellem Rige og Fattige, ikke kunde gøre Krav paa

¹ Smstds. II 2^s, S. 696 (1879). En lignende Uklarhed hos TH. GOMPERZ, *Griechische Denker* III, S. 304.

² ONCKEN, *Die Staatslehre des Aristoteles* I, S. 133, — Misforstaaelsen er ogsaa naaet til vor hjemlige Litteratur: P. MUNCH, *Lærebog i Verdenshistorie* I^s, S. 68 (1936) siger om PLATON uden Forbehold: »Han kræver Ejendomsfællesskab; Kvinderne skal stilles lige med Mændene, Familjerne næsten helt opløses.« Det er, som om man vilde paastaa, at Katholikkerne forlanger, at alle Mennesker skal aflægge Munkeløfterne.

³ ONCKEN I, S. 172.

at blive betragtet som en Enhed; en saadan Stat er i Virkeligheden at betragte som to Stater, der ligger i Krig med hinanden. Nu lader ARISTOTELES ham høre (1264 a 22 ff.), at netop naar Vogterne skal leve under ganske andre Livsvilkaar end den øvrige Befolkning, bliver der Disharmoni i Staten; indenfor Staten opstaar der to, hinanden modsatte Stater. Det kan vel nok siges at være en udsøgt Ondskabsfuldhed, ARISTOTELES her kommer frem med.

ARISTOTELES er i det hele taget misfornøjet med, at PLATON giver sine Vogtere en Særstilling adskilt fra den øvrige Befolkning, og at han altid lader de Samme herske, uagtet han indrømmer, at det fra hans Standpunkt er konsekvent (1264 b 10 ff.). Men han gaar saa vidt at paastaa, at den platoniske SOKRATES forlanger, at Lovgiveren skal gøre hele Staten lykkelig selv paa Bekostning af Vogternes Lykke; han »berøver Vogterne Lykken«, hedder det endda rent ud (1264 b 15 ff.). Dette er en haandgribelig Fordrejelse af PLATONS Ord i *Staten* 419 A ff. Overfor den Indvending, at de foreslaaede Anordninger, der regulerede Vogternes Liv, ikke vilde gøre Vogterne lykkelige, lader PLATON nemlig SOKRATES svare, at det heller ikke kommer an paa, om Vogterne bliver lykkelige, men om hele Staten bliver det; og endda vilde der ikke være noget mærkeligt i, om Vogterne ogsaa paa den Maade blev de allerlykkeligste. Og han kommer senere (465 E ff.) tilbage til det samme Spørgsmaal, der betragtes paa samme Maade, ligesom Slutresultatet bliver, at det bedste og retfærdigste Menneske er det lykkeligste (580 B—C), og at »Kongen« er 729 Gange lykkeligere end »Tyrannen« (587 E). Til Trods for disse udtrykkelige Tilkendegivelser paastaar ARISTOTELES altsaa frisk væk, at PLATON ikke gør sine Vogtere

lykkelige, og han slutter heraf, at saa kan hele Staten heller ikke være det, hvilket han støtter ved den ejendommelige Betragtning, at det ikke forholder sig med Lykken som med et lige Tal: et lige Tal kan nok være Summen af to ulige, men en Stat kan ikke i sin Helhed være lykkelig, hvis ikke dens enkelte Dele er det.

Der kan da ikke være nogen Tvivl om, at man maa give BORNEMANN Ret i hans ovenfor anførte Bedømmelse af ARISTOTELES' Kritik af PLATONS *Stat*: ARISTOTELES indlader sig ikke paa en principiel Drøftelse af Skriftets Hovedsynspunkter, men nøjes med at kritisere nogle Enkeltheder, og det paa en baade overfladisk og ubillig Maade.

II

Efter Kritikken af PLATONS *Stat* gaar ARISTOTELES (1264 b 26) over til at behandle hans *Love*, et Skrift, han udtrykkelig betegner som forfattet senere. Men for Sammenligningens Skyld begynder han med at rekapitulere sine Udtalelser om *Staten*. Her indtræffer nu et pudsigt Tilfælde. Fuldstændig korrekt og i Overensstemmelse med PLATONS egen Tankegang har ARISTOTELES, saa længe Talen var om PLATONS *Stat*, konsekvent nævnet ikke PLATON, men SOKRATES, som Hjemmelsmand for de fremstillede Statsteorier, eftersom det er SOKRATES, hvem disse Theorier helt igennem lægges i Munden paa. Han mener naturligvis ikke den historiske SOKRATES, men Dialogpersonen i PLATONS *Stat*. ARISTOTELES har her en klarere Forstaaelse af Betydningen af den Dialogform, som PLATON stadig anvender, end mange af de moderne Forskere, som uden videre identificerer den platoniske SOKRATES med PLATON selv¹. Men nu lader

¹ Dette gælder f. Ex. HØFFDING, *Bemærkninger om den platoniske Dialog Parmenides* (Filosofiske Meddelelser I, 2) S. 8 og 14—15 m. fl. St.

ARISTOTELES (1265 a 2 og 11), som om det ogsaa i *Lovene* var SOKRATES, der førte Ordet, uagtet det i dette Skrift slet ikke er SOKRATES, men en unavngiven Athenæer, der er i Besøg paa Kreta, hvem PLATON lader optræde som Ordfører for det af ham forfægtede politiske Standpunkt; i *Lovene* optræder SOKRATES overhovedet ikke. Man faar her ligesom ved Kritikken af *Staten* det Indtryk, at ARISTOTELES ikke har læst PLATONS politiske Skrifter med synderlig Omtanke, eller at han i alt Fald ikke har haft deres Indhold præsent, da han skrev sin egen Statslære.

Ved Rekapitulationen af PLATONS *Stat* fremhæver ARISTOTELES de samme Punkter som forhen: først Fællesskabet med Hensyn til Kvinder, Børn og Ejendom, og dernæst Stænderinddelingen, som han beskriver paa en temmelig uklar Maade, idet han siger, at Befolkningen bliver delt i to Dele, Bønderne og Militæret, hvoraf der som en tredie Del udskilles den Klasse, der skal raadslaa for Staten og herske over den. Men strax efter rejser han den samme Tvivl som før, idet han siger, at SOKRATES har ladet det staa hen som ubestemt, om Bønderne og Haandværkerne skal have Del i Regeringen eller ikke, og om de skal bære Vaaben og gaa med i Krigen eller ikke, og det til Trods for, at Adskillelsen mellem Stænderne i PLATONS *Stat* i Virkeligheden er formuleret saa skarpt, at man ikke skulde tro, at der kan være nogen Tvivl om hans Mening. Som det mest karakteristiske ved Ordningen i *Staten* fremhæver han dernæst, at indenfor Vogternes Klasse skal Kvinderne tage Del i Krigen og nyde den samme Undervisning som Mændene, og endelig tilføjer han, at SOKRATES forøvrigt har fremsat nogle uvedkommende Ytringer og talt om Vogternes Uddannelse. Det er formodentlig PLATONS Fordring, at Statens Styrere skal have

hævet sig til den højeste filosofiske Erkendelse, som ARISTOTELES omtaler paa denne Maade. Den Grundtanke, hvorpaa PLATON baserer hele sin *Stat* (473 C—D), at enten skal Filosoferne blive Konger, eller Kongerne Filosofer, er altsaa aldeles ikke gaaet op for ARISTOTELES.

Efter denne Rekapitulation gaar ARISTOTELES over til at forklare, hvori PLATONS *Love* adskiller sig fra hans *Stat* (1265 a 1 ff.). Hovedindholdet af PLATONS sidste Skrift er *Love*, hedder det, og der staar kun lidt om selve Statsordningen. Fordringen om Kvinde- og Ejendomsfællesskab er opgivet, men forøvrigt ligner de to Statsforfatninger hinanden. Der stilles de samme Fordringer til Uddannelsen, og det kræves, at man (hvem der hermed menes, er ikke let at se) skal afholde sig fra de nødvendige Arbejder og tage Del i Fællesmaaltider. Kun er der den Forskel, at i *Lovene* (780 E) kræves det, at ogsaa Kvinderne skal tage Del i Fællesmaaltiderne, og at der i *Staten* kræves vaabenført Mandskab paa 1000 Mand, men i *Lovene* paa 5000. Den sidste Paastand skyldes atter overfladisk Læsning. Tallet 5000 er ARISTOTELES ganske vist kommet let til: i *Lovene* (737 E) er Tallet paa de fuldtberettigede, jordbesiddende Borgere 5040. Men hvad Tallet 1000 i *Staten* angaar, har ARISTOTELES rigtignok anvendt en meget tvivlsom Fortolkning. Han maa sigte til et Sted (423 A), hvor det hedder, at den planlagte Stat vil have let ved at tage Kampen op med andre, større Stater, der ikke er saa hensigtsmæssigt indrettede; thi hvis den blot er fornuftigt organiseret, vil den være meget stor, »om der saa bare er 1000 Mand, der rykker i Felten for den«. Af disse Ord har ARISTOTELES ganske vilkaarligt draget den Slutning, at 1000 Mand er den Hærstyrke, PLATON regner med som den normale.

Medens ARISTOTELES altsaa paa nogle underordnede Punkter har paapeget en Forskel mellem Ordningen i PLATONS *Stat* og i hans *Love*, har han slet ikke faaet fat paa den Hovedforskel, der faktisk findes, nemlig at PLATON i *Lovene* har opgivet Stænderdelingen. Dette hænger naturligvis sammen med, at ARISTOTELES ikke var klar over, hvilken Betydning Stænderdelingen havde i PLATONS *Stat*, men snart taler, som om Kvinde- og Ejendomsfællesskab skulde raade i alle Stænder, snart indskrænker det til de højere Stænder alene. I *Lovene* er Forholdet jo det, at alle Statens Borgere (de 5040) baade driver Jordbrug og i fornødent Fald forsvare Landet mod ydre Fjender, medens Handel og Haandværk er overladt til Udlændinge, der højst maa blive tyve Aar i Landet. Nu maa man ganske vist gaa ud fra, at det ikke er Meningen, at Borgerne personlig skal besørge det grove Markarbejde, som maa tænkes udført af Slaver; men alligevel er det en dristig Paastand af ARISTOTELES, at de 5000 Borgere skal tilbringe Livet i Lediggang (1265 a 15); PLATON hævder i ethvert Tilfælde udtrykkelig, at der er mange nyttige Beskæftigelser, der kan udfylde Borgernes Tid (806 D ff.).

Fremdeles retter ARISTOTELES (1265 a 38 ff.) en Kritik mod den Maade, hvorpaa PLATON vil ordne den ligelige Fordeling of Jordlodderne, hvis Antal skal være 5040, mellem Borgerne. Han finder det urigtigt, at PLATON fastsætter et bestemt Tal for Jordlodderne i Stedet for at dele Jorden ligelig mellem de forhaandenværende Borgere. Han bebrejder PLATON, at han har stolet paa, at Borgertallet vil regulere sig af sig selv, uden at tage Hensyn til, at PLATON virkelig (740 B ff.) har krævet, at der træffes Foranstaltninger for stedse at opretholde det samme Antal Borgere, selv om det maa indrømmes, at Opgaven er saare vanskelig.

ARISTOTELES retter endnu nogle mindre Indvendinger mod PLATONS Fremstilling (1265 b 18 ff.). Han savner en Redegørelse for, paa hvilken Maade Herskerne skal adskille sig fra Undersaatterne, og finder det af PLATON (734 E) anvendte Billede om Rendegarn og Islæt utilstrækkelig oplysende, uagtet PLATON dog paa flere andre Steder giver udførlige Regler for Herskernes Uddannelse. Naar PLATON tillader, at en Borgers rørlige Formue maa beløbe sig til den firdobbelte Værdi af Jordloddens (744 E; ARISTOTELES siger den femdobbelte, idet han medregner selve Jordloddet), indvender ARISTOTELES, at saa er det urimeligt ikke at tillade nogen som helst Forhøjelse af en enkelt Jordlods Omfang. Og naar ARISTOTELES endelig betegner det som upraktisk, at hver Jordlod skal være delt i to Dele, en i Landets Midte, og en i Udkanten, og at enhver Borger skal have et Hus begge Steder, saa er dertil at bemærke, at han selv paa et senere Sted (1330 a 14 ff.) anbefaler en lignende Ordning.

Den Statsforfatning, som PLATON anbefaler i sine *Love*, falder det ARISTOTELES lidt vanskeligt at indordne paa dens rette Plads i Systemet af de forskellige Statsforfatninger, som Statsteoretikerne opstillede; den ligner nemlig ingen af de bestaaende Statsforfatninger. Han betegner den (1265 b 26 ff.) som staaende midt imellem Demokrati og Oligarki, hvilket han i og for sig kunde betragte som anerkendelsesværdigt; men han er dog tilbøjelig til at foretrække en Forfatning, der er sammensat af alle mulige Elementer, hvilket efter Nogles Mening er Tilfældet med den lakedæmoniske Forfatning. I PLATONS *Love*, siger han (1266 a 1 ff.), hedder det derimod, at den bedste Forfatning bør være sammensat af Demokrati og Tyranni. Dette er en aabenbar Forvanskning af PLATONS Ord. Det kunde aldrig

falde PLATON ind at anbefale en Forfatning sammensat af de to Forfatninger, som han i *Staten* betegner som de sletteste, og i *Lovene* (693 D) taler han da heller ikke om Demokrati og Tyranni, men om Demokrati og Monarki, som ogsaa ARISTOTELES kort efter (1266 a 23) angiver. Det kan ikke nægtes, at ARISTOTELES her citerer PLATON utiladelig flygtigt. Imidlertid tjener til hans Undskyldning, at Bøger paa hans Tid var indrettede paa en saadan Maade, at det var forbundet med overordentligt Besvær at slaa et Citat efter. ARISTOTELES har aabenbart ofte maattet nøjes med at stole paa sin Hukommelse.

ARISTOTELES vil nu ikke indrømme, at den Forfatning, PLATON anbefaler i *Lovene*, indtager denne Mellestilling. Han finder i den flere oligarkiske Ejendommeligheder, saaledes Begunstigelsen af de velhavende Klasser ved Besættelse af Embeder og Pladser i Raadet, bl. a. derved, at der for disse Klassers Vedkommende skal indføres Stemmetvang (1266 a 5 ff.). Det er klart, at det ikke saa meget er ARISTOTELES om at gøre at forstaa den Forfatning, PLATON har givet Udkast til, ud fra dens egne Forudsætninger, som at indordne den paa dens Plads indenfor det Skema, han een Gang havde fastslaaet. Det er en Form for Polemik, som til alle Tider har været almindelig, og det ikke alene i Politik, men ogsaa paa andre Omraader.

III

Om de forskellige Arter af Statsforfatninger, deres Værdi og den Maade, hvorpaa de kunde tænkes at afløse hinanden, havde PLATON i flere af sine Skrifter fremsat Theorier, der i nogen Grad afveg fra hinanden. I *Staten* var hans Standpunkt det, at han tænkte sig, at den historiske

Udvikling medførte, at Statsforfatningerne stadig udartede og blev ringere. Den ideale Statsforfatning, som han tænkte sig havde bestaaet i en fjern Fortid, og som kunde have været baade et Kongedømme og et Aristokrati (hvor det var »de Bedste«, der regerede), var blevet afløst af en Forfatning i Lighed med den spartanske, hvor Krigerstanden var den herskende (et »Timokrati«); derefter fulgte en Forfatning, hvor et Mindretal af Rigmænd (et »Oligarki«) havde Magten; men dette afløstes af et Demokrati, hvor Flertallet raadede, og endelig betroede Flertallet al Magten til en Enkeltmand (en »Tyran«), hvorved der opstod den sletteste Forfatning af alle. Denne Opfattelse havde PLATON imidlertid i et senere Skrift, *Statsmanden*, til en vis Grad modificeret. Han taler her ikke længere om en historisk Udvikling, men ordner kun Statsforfatningerne efter deres Værdi. Den ideale Statsforfatning regner han slet ikke med, da den ikke tilhører Virkelighedens Verden, men de andre Forfatninger inddeler han efter to Hensyn: om de er lovlige eller lovløse, og om Magten er i Hænderne paa en Enkeltmand, et Mindretal eller Flertallet. Paa den Maade opstaar sex Statsforfatninger, hvis indbyrdes Værdi bestemmes saaledes, at indenfor de lovlige Forfatninger er Kongedømmet det bedste, derefter følger de Bedstes Mindretalsherredømme, Aristokratiet, og endelig Flertalsherredømmet, Demokratiet; indenfor de lovløse Forfatninger er Rangfølgen derimod den modsatte. Her optræder Demokratiet paany, idet et lovløst Flertalsherredømme ligeledes benævnes Demokrati. Dog er dette det mindst forkastelige; det lovløse Mindretalsherredømme. Oligarkiet, er værre, men allerværst er det lovløse Enevælde, Tyranniet.

ARISTOTELES er i Virkeligheden enig med PLATON i denne Opstilling; dog afløses hos ham Sondringen mellem

lovlige og lovløse Forfatninger af en Sondring mellem de Forfatninger, hvor den herskende Person eller den herskende Klasse arbejder for det Heles Vel, og dem, hvor Formaålet er Herskernes personlige Fordel; i alle tre Tilfælde er begge Muligheder tilstede. Endvidere indfører ARISTOTELES et særligt Navn, »Politeia«, der egentlig er Fællesbetegnelse for enhver Statsforfatning, som Betegnelse for det hæderlige Demokrati, hvorved altsaa »Demokrati« i egentlig Forstand bliver indordnet blandt de Forfatninger, der har de Herskendes egen Fordel for Øje (1279 a 22 ff. og 1289 a 26 ff.). Ikke desto mindre angriber han PLATONS Udtalelser herom i Dialogen *Statsmanden* (303 A ff.). Da PLATON imidlertid i denne Dialog ikke som i *Staten* og i de fleste tidligere Dialoger lader SOKRATES, men en Fremmed fra Elea, optræde som Hovedperson, kan ARISTOTELES ikke her som forhen rette sin Kritik mod den platoniske SOKRATES, men han nævner heller ikke PLATONS Navn, men siger ganske ubestemt »en af de Tidligere« (i 4de Bog, 1289 b 5).

Til Trods for, at ARISTOTELES paa dette Punkt er enig med PLATON, kan han ikke lade være med at hakke paa ham. Han bebrejder ham (1289 b 6 ff.), at han har betegnet Demokratiet som den daarligste af de »ordentlige« Forfatninger, deriblandt det »gode Oligarki«, men paa den anden Side som den bedste blandt de daarlige. Selv betragter han alle de nævnte Forfatninger som forkastelige og vil ikke gaa ind paa, at noget Oligarki kan være godt; det ene kan kun være mindre daarligt end det andet. Sagen er den, at Ordet »Oligarki« i sig selv er tvetydigt, da det strengt taget ogsaa maa indbefatte Aristokrati, som faktisk ogsaa er et Faamandsvælde, men af de agtværdige, hvilket ARISTOTELES ogsaa selv er klar over (i 5te Bog,

1306 b 24 ff.). Men dette Forhold har PLATON virkelig ogsaa været opmærksom paa; han sondrer skarpt mellem Aristokrati og Oligarki og vogter sig vel for at bruge Ordet »Oligarki« som Fællesbenævnelse for de to Regeringsformer, hvor det er et Mindretal, der sidder inde med Magten; herom bruger han Benævnelsen »de Faas Regering« eller »de ikke Manges Regering« (302 C—D), og »Oligarki« bruger han kun i nedsættende Betydning, saa at ARISTOTELES' Kritik er ganske ubegrundet.

I 5te Bog af *Statlæren* kritiserer ARISTOTELES den Lære om Statsformernes successive Udartning, som PLATON havde opstillet i sin *Stat*. Men med Hensyn til selve Bedømmelsen af Forfatningernes Værd er han i og for sig enig med PLATON; han er enig med ham i at gøre den Forskel paa Kongen og Tyrannen, at Kongen søger at gøre Ret og Skel mellem Samfundsklasserne, medens Tyrannen kun søger sin egen Fordel (1310 b 40 ff.), og i at forklare Modsætningen mellem Demokrati og Tyranni ved det indre Slægtskab, der er imellem dem, idet Tyranniet er det konsekvente Demokrati, for saa vidt som begge søger deres egen Fordel, i hvilken Anledning han ligesom PLATON (*Lysis* 215 C.) citerer det Vers af HESIODOS (*Arbejder og Dage* 25), hvor det hedder, at Pottemager nærer Uvillie mod Pottemager (1312 b 4 ff.).

Men en Hovedindvending, som ARISTOTELES retter imod PLATON, er den, at Forholdene i det virkelige Liv er meget mere sammensatte, end PLATON forudsætter. Der findes mange forskellige Slags Oligarkier og Demokratier (1316 b 25 ff.), og den ene Forfatning kan afløse den anden paa mange forskellige Maader og af mange forskellige Grunde. Det er nu ikke saa underligt, at ARISTOTELES ikke kan forstaa det mærkelige Sted hos PLATON (546 A ff.), hvor det hedder, at Grunden til, at den ideale Forfatning ikke

kan have Bestand, men bliver afløst af en ringere, maa søges i et dunkelt Talforhold; og navnlig maa man give ham Ret i den Indvending, at de følgende Forfatningsforandringer akkurat ligesaa godt kunde henføres til en saadan Aarsag (1316 a 4 ff.).

Hvad angaar Rækkefølgen af Forfatningsforandringerne, har ARISTOTELES paa et tidligere Sted (1286 b 8 ff.) selv opstillet en lignende som PLATON, dog med den Forskel, at han lader Demokratiet blive udviklet af Tyranniet, medens han senere (1305 a 7 ff. og 1316 b 14 ff.) i Overensstemmelse med PLATON hævder, at de fleste Tyranner er begyndt som Demagoger. Men her dadler han, at der overhovedet fastslaas en bestemt Rækkefølge, og hævder, at Ændringerne ikke altid behøver at gaa i samme Retning (1316 a 17 ff.). Naar PLATON opstiller Tyranniet som det sidste Led i Udviklingsrækken, maa man spørge, om det da atter bliver afløst af den ideale Forfatning, saa at Udviklingen kommer til at bevæge sig i et Kredsløb. Efter ARISTOTELES er det meget muligt, at et Tyranni kan blive afløst af et andet Tyranni eller af en helt anden Forfatning. Og gennem hele 5te Bog giver han overhovedet en Mængde Exempler hentede fra Historien paa, hvorledes Forfatninger omstyrtes og afløses af andre, og slutter deraf, at den Udviklingslov, som PLATON har opstillet, ikke har almen Gyldighed. Heri maa man utvivlsomt give ham Ret: Forholdene er jo i Virkeligheden saa sammensatte, at man ikke med Vished kan forudsige, at en given Forfatningstilstand nødvendigvis maa udvikle sig i en bestemt Retning. Men alligevel har PLATONS Fremstilling sin Gyldighed, opfattet som givende et idealt Gennemsnitsbillede af Forfatningsudviklingen¹. Det kan ogsaa siges, at Udviklingen i

¹ PÖHLMANN I, S. 547¹.

moderne Tider, fra Kirkevælde gennem Adelsvælde, Bourgeoisiregimente, Agrar- eller Arbejderstyre til Førerherredømme, har frembudt et Billede, der stemmer med det, som PLATON har udformet¹.

Ved Siden af den mere principielle Kritik angriber ARISTOTELES tillige enkelte Punkter af PLATONS Fremstilling, hvor han har fundet Urimeligheder. Urimeligt er det at tro, siger han (1316 a 39 ff.), at Oligarkiet opstaar, fordi de Styrende begynder at lægge Vægt paa at tjene Penge og interessere sig for Forretninger, som PLATON siger (550 E ff.); det sker snarere, fordi de Rige ikke finder det rigtigt, at de, der Intet ejer, skal have de samme politiske Rettigheder som de selv. Og han søger at bekræfte dette ved historiske Exempler.

Han kritiserer ogsaa (1316 b 6 ff.), at PLATON (551 D) nævner som en Mislighed, der særlig karakteriserer den oligarkiske Stat, at den egentlig er to Stater, de Riges og de Fattiges. Det kan man sige om saa mange andre Samfund, siger han, saafremt der findes Ulighed mellem Borgerne; Omslag kan finde Sted, saa vel fra Demokrati til Oligarki som omvendt, dersom en af Samfundsklasserne af en eller anden Grund faar Overhaand. Særlig kritiserer han (1316 b 14 ff.), at PLATON (555 D) som Aarsag til, at Demokratiet afløser Oligarkiet, kun nævner det Tilfælde, at en Del Mennesker bliver forgældede paa Grund af deres udsvævende Levevis: denne Omstændighed behøver ikke at have den Virkning, og Forfatningsændringen kan ogsaa have andre Aarsager. —

Naar vi skal sammenfatte, hvad der er at sige om ARISTOTELES' Bedømmelse af PLATONS Statstheorier, maa det først indrømmes, at ARISTOTELES raadede over et rigt

¹ Smlgn. mit lille Skrift *Platon og Syrakus* (1927) S. 29 f.

historisk Materiale, som PLATON ikke havde noget Kendskab til. Derved var han i Stand til at korrigere mange Enkeltheder i PLATONS Fremstilling og paavise faktiske Fejltagelser. Men hans Kritik er ofte af en ganske smaalig Art og sætter ind paa helt underordnede Punkter. De store Hovedlinier i PLATONS Tankegang har han ingen Forstaaelse af¹, ja han har end ikke faaet Øje for dem, og han røber paa adskillige Steder, at han ikke har gjort sig den Ulejlighed at gennemlæse PLATONS politiske Skrifter omhyggeligt og med Eftertanke. Men Hovedsagen er dog den, at ARISTOTELES er Typen paa en Videnskabsmand af en helt anden Indstilling end PLATON. Han er Detailforskningens Mand, som har Blikket aabent for alle Livets Enkeltheder; men han mangler PLATONS Evne til at indordne Enkelthederne i den store Sammenhæng, og medens PLATON opstiller almengyldige Regler, møder ARISTOTELES op med Undtagelserne, som modificerer Reglerne uden dog at være i Stand til at rokke ved deres væsentlige Gyldighed.

¹ Dette er allerede bemærket af ZELLER, *Platonische Studien* (1839) S. 203 ff.

FILOSOFISKE MEDDELELSER

BIND I (KR. 12,35):

	Kr. Ø.
1. KROMAN, K.: Mathematics and the Theory of Science. 1920....	1.90
2. HØFFDING, HARALD: Bemærkninger om den platoniske Dialog Parmenides. 1920	2.10
3. HØFFDING, HARALD: Relation som Kategori. 1921.....	3.40
4. HØFFDING, HARALD: Begrebet Analogi. 1923.....	4.40
5. HØFFDING, HARALD: Platon's Bøger om Staten. Analyse og Karakteristik. 1924.....	4.65

BIND II (under Pressen):

1. HØFFDING, HARALD: Erkendelsesteori og Livsopfattelse. 1925 ...	4.00
2. HØFFDING, HARALD: Bemærkninger om Erkendelsesteoriens nu- værende Stilling. 1930	1.00
3. HØFFDING, HARALD: Psykologi og Autobiografi. Med Forord af FRITHIOF BRANDT. 1943.....	1.00
4. RÆDER, HANS: Aristoteles' Kritik af Platons Statstheorier. 1947	1.50
